

Torsdag med THORS

28.6.79

Tillflödet av nya ord och uttryck från Sverige diskuteras i dag i språkspalten, som också gör en resignerad grimas åt dataålderns avstavningsselände...

"Skall det vara nödvändigt att i tal, och skrift ta efter allt i Sverige?"

Den som ställer frågan har bl.a. observerat en del sådana påverkningar i tidningsspråket hos oss.

— Det kan svårligen undgås att en så liten grupp som finlandssvenskarna råkar ut för språkliga påverkningar från skilda håll; påverkningar från finskan har då och då påtalats här i spalten. Under gångna tider kom det in ett och annat ryskt ord.

Det är därför inte förvånande, om ord eller uttryck som har uppkommit i Sverige sprider sig till oss (eller medvetet tas upp här). Det är inte bara fråga om termer för nyheter i teknik och samhällsliv sådana som **grundskola** och **månlandning** utan också om rena vardagsord och -uttryck som **kille**, **grejor** och **grunkor**, på riktigt — och om åtskilligt annat. Det är ju dock samma språk — trots olikheterna. Ofta är det nya välkommet.

Den frågande nämner som exempel **det går vägen** och **fritt fram** ("vägen är fri" i överförd betydelse: det är fritt fram för jämställdhet mellan könen); båda uttrycken är utan tvivel relativt nya, även om jag tycker mig ha påträffat dem för ganska länge sedan, säkerligen känner många läsare av spalten igen dem. Mer förbluffande och troligen stötande för många är det tredje exemplet som den frågande nämner: "hela resan från Stockholm till G:borg stod han rätt upp och ned". Det uttrycket skulle vi inte använda om en levande varelse.

Men viktigare än strödda exempel är själva principen: hur skall man

ställa sig till sådana nymodigheter?

Det är klart att termer som **grundskola** — som slagits fast officiellt — har "status" även hos oss, och att ord som blir allmänt brukliga i vårdad text (t.ex. **status-tänkande**) måste anses tillhöra gångbart språkbruk här i landet.

Det problematiska är sådant som har vardagsspråklig eller slangartad prägel, t.ex. **kille** och **prylar**. Inget hindrar en att bruka dem i ledig stil, men jag menar bestämt att man skall bruka dem med urskillning. Ofta kan den intresserade få god vägledning av Akademiens ordlista (i den sägs t.ex. att **pryl** i betydelsen "grej, tillhörighet" är vardagligt), av Illustrerad svensk ordbok eller av Svensk handordbok.

En annan fråga eller påminnelse från samma läsare kan besvaras helt kort. Den gäller den barocka avstavning (exv. **avs-tavning**), som man nu för tiden ofta ser i tidningarna. Den är framkallad av datasättningen och är att jämställa med tryckfel. Redaktionerna beklagar den lika mycket som insändaren och jag.

Till slut en fråga, som kan illustrera problemet med rikssvenska nymodigheter. Skall man acceptera **annorlunda**, när det brukas som ett adjektiv, t.ex. "ett annorlunda Österbotten"?

Jag skulle säga, att det kan gå i reklamtext (där det språkliga överraskningsmomentet är uppskattat), men i vanlig text skall man vara försiktig med det. Det kan nämnas att Svensk handordbok säger om **annorlunda**: "Bör ej användas såsom adjektivattribut". Alltså en människa som är annorlunda, inte: en annorlunda människa.

Med en hälsning från den österbott-niska sommaren

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

5.7.79

VEM KAN HERR MAIHARE vara? Läs dagens språktext så får ni klart för er hur det ligger till med denna mystiska "herres" identitet!

Ett uttryck som en frågande fäst sig vid och ogillar är "det kommer att ta länge innan..."

Ta länge är uppenbarligen en sammanblandning (en kontamination, som det ofta heter) mellan två vanliga uttryck, nämligen **ta lång tid** och **dröja länge**. Efter **ta(ga)** i tidsuttryck väntar man sig ett ord som **tid**, **dag**, **vecka**, dvs. ett tidsangivande substantiv.

I det här sammanhanget förtjänar det att nämnas, att det hos oss vanliga uttrycket "det räcker länge" är enbart finländskt; det **dröjer** länge är allmänt svenskt.

En annan frågeställare har fäst sig vid vissa felaktigheter i annonser; de flesta har jag behandlat tidigare. Hon nämner uttrycket **herr maihare**.

Det tog lite tid innan jag kom underfund med fennicismen **maihare**. Finskans slangartade "maihari" avser det som egentligen heter **maihinnousutakki**, en översättning av **landing jacket**, som i svenskan kallas **landstigningsjacka**. (Det engelska ordet syftar väl egentligen på landstigning i militära sammanhang, närmast väl på landstigningen i Normandie i juni 1944.) Visserligen kan det vara frestande att bruka ett kortare slangord för **landstigningsjacka**, men annonser behöver inte vara slangbetonade.

Herr maihare är emellertid också felaktigt från en annan synpunkt. Den annons som insändaren har skickat in upptar flera fel av samma

slag, t.ex. **sammet farmare**. Felet består i att ett sammansatt ord särskrivs, skrivs som två ord. (Den sortens fel är också vanliga i dålig finsk text, t.ex. "mies housut".) Om man ger akt på uttalet av t.ex. **sammetsbyxor**, så märker man att det har bara en riktigt starkt betonad stavelse, den första; ett sådant uttal är typiskt för sammansatta ord. (Jämför med detta t.ex. **Pelles byxor**, där både **pel-** och **byx-** får stark betoning.) Ordkombinationer av typen **sammetsbyxor**, med ett enda starkt tryck, är sammansatta och sammanskrivna.

En viktig felkälla vid skrivning av sammansatta ord är engelskan, där många ord, som vi skulle uppfatta som sammansättningar, brukar skrivas som två ord.

En gång — för ganska länge sedan — var det i spalten tal om ordet **onöjd**, som jag inte ansåg tillhör normalt språkbruk. Insändaren har sedan påpekat att ordet **onöjd** finns i flera ordböcker, bland annat i Akademiens ordlista.

Det är riktigt, att **onöjd** kan förekomma, men det har mer inskränkt användning än **missnöjd**; jag skulle inte kunna tänka mig ett uttryck "onöjd med någonting", utan skriva och säga **missnöjd med** (eller, i vissa fall, **otillfredsställt med**).

Samme frågare har noterat ett uttryck "Konsumtionsefterfrågan måste höjas." och anser att "konsumtionsefterfrågan" är något av "tårta på tårta".

Jag har samma uppfattning. Det är ju inte **efterfrågan** som är viktig, utan **konsumtionen**, det räcker med att säga: **Konsumtionen** måste höjas.

Carl-Eric Thors